

*****

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

*****

УДК 070:314.151.1(477)«1945/1991»:323.1(043.3/5)

В. А. Ковпак

КУЛЬТУРНИЙ ГРАНД-НАРАТИВ НА СТОРІНКАХ ПРЕСИ СВІТОВОГО УКРАЇНСТВА ЯК СМИСЛОВИЙ БАЗИС ДЛЯ СИСТЕМИ КООРДИНАТ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ

У статті проаналізовано в матеріалах українського еміграційного часопису «Визвольний шлях» (1993), присвячених генезі та смислового навантаженню культурно-цивілізаційного поступу українського суспільства, основні засади культурного гранд-нарративу як смислового базису для системи координат сучасної культурної традиції. Зокрема, висвітлено основні візії європейського коріння соціальної антропології української культурної традиції в продовжуваному матеріалі Р. Кіся «Маргінальна українська людина на порозі Європи»; концептуальні постулати теорії культурно-цивілізації та геокультури Є. Маланюка в продовжуваному матеріалі «Нариси зі сторії нашої культури».

Окреслено причини культурно-цивілізаційної стагнації України як пострадянської країни на етапі її державотворення, маргінальності в етнокультурному контексті, чинники посилення «етнокультурного поля», витворення середовища «українського урбанізму» тощо. Підкреслено дуалізм національного культурного нарративу в таких позиціях, як держава й культура, значущість феномену «старокиївського гуманізму» та західноєвропейського коріння національної культурної традиції. У діахронічній симетрії розкрито потенціал набутих позицій «новевропейського універсалізму», «досвід безпосередньої співпричетності до світових процесів», проблему «евангелізації України».

Надсучасно звучать тези про історичну трансмісію етнокультурної інформації) та про «московський інформаційний колоніалізм».

Ключові слова: культурний гранд-нарратив, світове українство, журнал «Визвольний шлях», національна культурна традиція, смисловий базис.

I. Вступ

В інтерв'ю порталу INSIDER О. Забужко зауважила: «...культура і є, по факту, “спадковість” – отой самий провербіальний газон, який плекається й поливається тисячу років без перерви!... Попередники забезпечують тебе тисячами незчитуваних тобою кодів, це все тобою в процесі росту несвідомо всисається, перетравлюється – а вже потім, постфактум, який-небудь Лем напише, що Набоківська “Лоліта” вилупилась з “Ідіота” Достоєвського – із історії про швейцарських “покривджених дітей”, чого сам Набоков міг зовсім і не усвідомлювати. Бо це якраз завдання критики – відстежувати цей потаємний “рух соків” по стовбуру культури» [1, с. 282]. І коли в цьому «біоценозі», де, «як у системі Ліннея, де кожне дерево, кожний метелик мають свою екологічну нішу, і всі вони між собою взаємопов'язані: вирвали з “екосистеми” одного такого Підмогильного чи Хвильового – в наступному поколінні хтось “недоотримав” належної саме йому порції “калію і магнію»» [1, с. 282]. Така метафора О. Забужко чітко промальовує український культурний досвід, коли такі «вирвані ланки» з історично-культурного ланцюга імпліцитно визначали те, що ми звемо світоглядом та світорозумінням, коли інтерпретатори зіставляють «незрозумілий текст зі смисловими константами... конкретної ситуації» [10, с. 151]. Фундаментальне дослідження знаного історика, учасника державної програми «Реабілітовані історією», керівника Центру культурологічних студій Інституту історії України НАН України С. Білоконя «Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917–1941 рр.» репрезентує справи репресованих

сталінським режимом діячів української культури і церкви упродовж 1920–1940-х рр. у контексті політики культурного геноциду, організованого тоталітарним режимом з імперським корінням проти українського народу, розкриває спотворене, спрощене, сфальсифіковане висвітлення української історії та культури. Проте наслідки подальшої репресивної політики більшовицького режиму в наступні роки Другої світової війни та повоєнні лихоліття не стали причиною «пропущених етапів культурної еволюції», зокрема, завдяки українству, яке емігрувало внаслідок поразки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., у міжвоєнний період, повоєнний період, які ставали членами численних громадських організацій, народних домів, просвітницьких, наукових та освітніх установ, мистецьких груп, які завдяки феномену самоорганізації в умовах бездержавності наповнили матрицю ідеї нації державотворчими смислами, потужною інформаційно-комунікаційною діяльністю та вберегли культурну традицію. А «універсальність культурної традиції полягає в тому, що її смисли не прив'язані до конкретної ситуації та конкретної особи, тобто культурна традиція є трансцендентальною щодо особи. Розуміння є практикування текстів культури в конкретній ситуації, воно трансформує універсальні норми культури при вирішенні конкретної проблеми. Розуміння у такому сенсі є дійсністю культури» [10, с. 153].

II. Постановка завдання та методи

Тож, **мета** розвідки – проаналізувати в матеріалах «Визвольного шляху» (1993), присвячених генезі та смислового навантаженню культурно-цивілізаційного поступу українського суспільства, основні засади культурного гранд-нарративу як смислового базису для системи координат сучасної культурної традиції. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання: 1) проаналізувати європейське коріння соціальної антропології української культурної традиції в матеріалі Р. Кіся «Маргінальна українська людина на порозі Європи»; 2) висвітлити постулати теорії культурно-цивілізації та геокультури Є. Маланюка в матеріалі «Нариси зі сторії нашої культури».

Провідними методами розвідки є такі: проблемно-тематичний; метод критичного дискурс-аналізу, що надав змогу інтегрувати нарратив щодо культурно-цивілізаційного поступу України в діяхронічній парадигмі в українському еміграційному журналі «Визвольний шлях» з екстралінгвальними чинниками.

III. Результати

Роман Кісь, відомий сьогодні як філософ, етнолог, соціолінгвіст, публіцист, старший науковий співробітник Відділу соціальної антропології Інституту народознавства НАН України, автор нового напрямку в сучасній науці – фундаментальної сенсології, у матеріалі 1993 р. «Маргінальна українська людина на порозі Європи» в українському суспільно-політичному, літературному і науковому часописі-місячнику, заснованому в Лондоні в 1948 р., «Визвольний шлях», аналізуючи культурно-цивілізаційний поступ українського суспільства, визначає три основні чинники знищення та розмивання національно-духовної ідентичності українського народу, руйнації тієї ж таки національної культурної традиції: 1) жорстокий більшовицький терор і деспотизм (у тім числі геноцид і етноцид); 2) масова атеїзація та ідеологічна демонізація людності і, як наслідок, моральне її спустошення, адже найвищі моральні ідеали формує лише релігія); 3) цілковита нівеляція особистості (запровадження казармової уніфікації та розмаїтих сурогатів колективізму, в яких мала розчинитися особистість) [3, с. 1089]. «Безперестанне одурювання людей одномірнопласкими схемами мислення, що їх цілеспрямовано і методично накидалося сатанинською “ідейно-виховною” машиною: юрбою, що мислить склепаними схемами, простіше маніпулювати аніж неповторними особистостями. Усе це пов'язувалося не лише із доктринальним комуністичним конвеєром “формування нової людини”, але й логічно впливало з лінійного марксистського детермінізму в тлумаченні суті людини, як продукту суспільних стосунків. Примітивна схема мало чим відрізнялася від змодельованої на щурах формули “стимул-реакція”» [3, с. 1089]. Учений нарікає на відсутність в Україні на початку її незалежності соціології, соціальної психології, багатьох інших наук інтегрального людинознавства: етносоціології, етнодемографії, соціолінгвістики, психолінгвістики, етносеміотики, тобто комплексного людинознавства, серйозної культурології та навіть теоретичного народознавства (незважаючи на більш розвинуті етнологічні студії), «адже у людодержавській комуністичній імперії не економіка була для людини, а людина для економіки» [3, с. 1090]. Автор закликав досліджувати «позаекономічні аспекти економічних відносин», аби позбутися статусу «варварського краю, краю недостойного повернення назад в Європу, назад до цивілізованого світу, де дбають не тільки про виробництво, але й – виробника; де заклопотані не лише тонами чавуну та металопрокату “на душу населення”, але й самою живою душею, індивідом, людиною» [3, с. 1091]. Європейське коріння соціальної антропології української культурної традиції Р. Кісь вбачав у реалізації фундаментальної потреби в індивідуальній свободі, розвитку плюралістичного децентралізованого суспільства, належних можливостях вільного вибору, належних можливостях рекреації, певній особистій духовній автономії, що в тогочасному суспільстві блокувалися ідеологією, політикою, зростанням значення влади: «Потворні сурогати казармово-барачної колективності, котрі ми маємо, включно із синтезованою в імперсько-сусловських ретортах “новою історичною спільнотою”, не створювали ані вільного ін-

дивіда, ані, тим більше, вільної праці... Нехтування особистістю на тлі загального советського кріпацтва пов'язане було не тільки з комуністичним доктринерством та комуністичною тиранією, але й з тим, що марксизм, як лжерелігія войовничо антихристиянська, у найрішучіший спосіб намагався викоринити і відкинути один із центральних постулатів християнства – постулат про унікальність і безконечну цінність для Бога душі кожного окремого індивіда» [3, с. 1091]. Сімдесят років «червоної імперії» породили «знеосіблені коліщатка і гвинтики, хворобливу деперсоналізацію, хронічну безликість змаргіналізованих (без коріння, без роду, без племені, без виразної самосвідомості), духове спустошення, загострення синдрому аномії (лявіноподібне наростання негативних процесів)» [3, с. 1091], тож учений закликав до мислення більш антропоцентричного, пневмоцентричного культурологічного, персоналістичного, закликав «пересісти на добрий і надійний європейський корабель і потихеньку повертати в гавань європейської цивілізації» [3, с. 1093].

Причинами культурно-цивілізаційної стагнації України як пострадянської країни на етапі її державотворення, за міркуваннями Р. Кіся, були три феномени: «денаціоналізація (як процес); маргінальність (як певний соціокультурний стан, а також певний тип ментальності і соціальної поведінки); ентропія (як міра неупорядкованості, безладдя, хаосу – насамперед в етнокультурній і моральній сферах)» [4, с. 926]. У 2012 р. дослідник у своїй праці «Як зупинити розукраїнювання України?» розглядатиме «комплексну деколонізацію України як новоукраїнський культуротворчий наступ на живе середовище великого урбанізму – становлення та достатньо потужне розгортання тут поліфункційних та політопосних дискурсивних практик на українофонній основі. Адже недобирання смислів, гострий дефіцит смислів є не тільки руйнівним наслідком постійного та довготривалого вимивання смислових ресурсів української культури ерозійними чинниками московського колоніалізму, але й сучасною (ось уже більш ніж двадцятилітньою) недорозвиненістю (зокрема структурально-функційною лакунністю) **новоукраїнської креатосфери та селіосфери**» [5, с. 4].

Це доводить, що наукові прогнози та типологізація типового пересічного українця «на порозі Європи», здійснені дослідником у 1993 р., зокрема окреслення таких характеристик, як комплекс меншовартості, прагнення уподібнитися так званій «еталоновій групі» оточення, мають значущу цінність, адже проєвропейський україноцентричний культурно-цивілізаційний «квантовий стрибок» українців у 2014 р. дав надію на позбавлення маркування «маргінальна українська людина». Соціокультурний глосарій Р. Кіся в однойменному подовженому матеріалі у «Визвольному шляху» репрезентував дефініцію: «Людина-маргінал – це не тільки певний соціальний тип внутрішньо роздвоєної особи, що стоїть на межі двох соціальних (двох етнокультурних) світів і не є органічно інтегрованою у жоден із них (ба, навіть, і не приймається жодним із них за “свого”), це не тільки взаємна (і часто болісна аж до спустошення) інтерференція різних картин світу, різних етнолінгвальних систем (в Україні – це сумнозвісний “суржик”); але й нерідко також внутрішній конфлікт соціорольових функцій; дестабілізація повсякденної поведінки людини (аж до соціопатологічних форм дев'янтної поведінки), не закоріненої у визначене етнокультурне середовище» [4, с. 926]. Маргінальність в етнокультурному контексті, за словами вченого, є наслідком і самого процесу асиміляції, і «прискорювачем-каталізатором денаціоналізаційних процесів», коли «величезна армія маргіналів-малоросів (їх – кільканадцять мільйонів) у містах та містечках Східної України та Українського Півдня стають відносно самостійним і активним чинником подальшої розширеної русифікації, зразком для сліпого (по-конформістському сліпого) наслідування новими мігрантами із села, “містком” для переходу і “вростання” в нове урбаністичне середовище» [4, с. 926].

У контексті ухвалення Верховною Радою України 25 квітня поточного року Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та одночасної характеристики його в опозиційному таборі як такого, що начебто «розколює країну», важливо згадати про наголошення автором на питанні «**українського урбанізму**» (термін Р. Кіся), що передбачає розширений функціональний простір можливостей української мови в містах, посилення її престижного статусу, культурного авторитету й значущості в очах самих мовців, «...звуження сфери маргіналізації мігрантів у містах, проблема їх органічної інтеграції у рідне середовище, а отже, врештірешт, ... витворення такого середовища... З цього огляду так званий “вільний вибір мови спілкування” є теоретичною фікцією» [4, с. 926].

Для формування національного культурного гранд-нарративу не менш важливим є виокремлені Р. Кісем чинники посилення «**етнокультурного поля**»: 1) власні державні регулятивні і захисні механізми: державотворення як фактор етнотворчий, що утверджує народ «як цілісний і активний суб'єкт європейських культурно-історичних процесів, забезпечить той необхідний для кожного повноцінного народу соціокультурний простір, у якому і через який тільки і може вписатися народ у світовий контекст» [4, с. 928–929]; 2) внутрішнє інформаційно-функціональне розмаїття власних етнокультурних структур: «чим потужніший пласт накопиченої актуальної культурної інформації (тієї, що реально функціонує в системі національної культури), – тим стійкіший і життєздатніший певний етнос щодо зовнішніх збурень» [4, с. 929]. Проте вчений підкреслює,

що йдеться не про «шароварно-фолькльорний одномірно-плаский ретроспекціонізм, який часто видають за «національне відродження» [4, с. 929], не про «етнографізм і лжепатріотизм примітивного льозунґотворення на большевицький кштальт», а про справжню європейсько-українську «культурну поліфонію» (термін Р. Кіся). Антагоністичними феноменами мають стати «європейськість» та «кволий малоросійський етнографізм», і саме це протистояння в соціокультурному полі є «наша гребля супроти потоків зі Сходу, супроти захланної шовіністичної каламуті» [4, с. 930]. Дуалізм національного культурного наративу вчений вбачає в таких позиціях, як **держава та культура**, що надають «інформаційно-енергетичну концентрацію», звужують «ентропійне розсіювання наших українськи сил». Для формування смислового базису для системи координат сучасної культурної традиції стратегічним є усвідомлення такого чинника маргіналізації, особливо на Лівобережжі та на Півдні країни, як навіяна думка «каламутний дев'ятим валом московського шовіністичного експансіонізму», так званою «совістю Росії» («трохи чи не уся армія літераторів, художників-глазуновців та інших “творців”» [4, с. 931]) про те, «що ми тільки гілочка “общероссийского древа”, чи тільки “побочная речка”, що впадає у “великую реку русской истории” ... попри прямиий геноцид, етноцид і терор ... нав'язана нам імперією периферійність і третьорядність ... “теорія” так званого “слияння” і доктрина “новой исторической общности”, теорія двомовності та двох “родных языков”» [4, с. 930–931].

У діяхронічній симетрії прослідковується згадана Р. Кісем **«ситуація потрійної маргінальності»**, причини якої в контексті націогенези 90-х рр. автор вбачав у тому, що українці часто були, по-перше, «пасивними споживачами московських ерзаців барачно-люмпенівської соцкультури – усіх отих гасел, безглузких ідеологічних кліше, zdeформованих поведінкових взірців, духових токсинів так званої “класової боротьби”, зненависти, тотальної лжі, страху та нестримного розгулу усіх демонічних сил» [4, с. 932], по-друге, розгублений накопичений «українськими поступовцями-новевропейцями Драгомановим, Українкою, Франком і Грушевським» [4, с. 932] потенціал набутих позицій **«новоєвропейського універсалізму»**, «досвід безпосередньої співпричетності до світових процесів» [4, с. 932]; по-третє, проблема **«євангелізації України»**, необхідність «внутрішнього оновлення самих Церковних громад» усіх українських конфесій: УКЦ та УАПЦ, УПЦ тощо.

Цікаво, що теза О. Забужко про спадковість культурних традицій, висловлена в інтерв'ю 2015 р., постає смисловим обрамленням до міркувань Р. Кіся на сторінках еміграційного часопису 1993 р. про те, що «большевизм розірвав був наш культурний континуум, як в синхронії (остаточно відірвав нас від європейського лона), так і в діяхронії (розірвав творчо-духову, творчо-інтелектуальну тяглість із попередніми поколіннями, розірвав **історичну трансмісію етнокультурної інформації**)» [4, с. 933]. І про **«московський інформаційний колоніалізм»** [4, с. 933] Р. Кісь наголошував на цих же сторінках.

Отже, сучасно та надактуально звучать настанови Р. Кіся зі сторінок еміграційного місячника про європейський вектор розвитку, християнську основу духовності нації як про культуротворчі підвалини українського народу, а його заклик пам'ятати, що «“економічні союзи”, в які заганяють нас речники московського неокolonіалізму, це не просто ліс, нафта, газ, але й спільна духовна пустеля...», що «інтегрована» в пустелю наша душа, душа народу, занидіє остаточно. Ентропія триватиме! Але тоді вже не триватиме у віках сам наш народ» [3, с. 1093], у сьогodнішній період російсько-української війни та внутрішньополітичних трансформацій в Україні.

Якщо розглядати гранд-нарратив як «конструкцію, схему, набір понять, ідей, символів ... не конкретний текст, а систему координат, в якій пишуться історичні тексти» [2], то «Нариси з історії нашої культури» Є. Маланюка на сторінках «Визвольного шляху» того ж року засвідчили у великому продовженому матеріалі досвід дії двох ключових чинників націогенези – культури та держави – «і в періоді бездержавному, інакше – у війні за державність і інакше – в часі короткотривалої, справжньої державности» [6, с. 1106], що дало можливість виокремити головне в діяхронічних текстах.

Так, згадуючи «на тлі таборового вбожества і безнадії, на тлі петербурзьких “бувших людей” – отих “малоросів”», батька й сина, які окремо від усіх в'язнів перед обідом діставали чистого вишитого рушника і молились, Є. Маланюк у парадигмі символів «табір – малороси – вишитий рушник – молитва» підсумовує: «то була – культура. То було те, що створилося на нашій землі протягом століть і тисячоліть, всоталося в кров і жили, і чого жодні скити, половці, гуни, татари і навіть москалі – не всіли були знищити» [6, с. 1106]. Аналізуючи світовий інтелектуальний досвід, культуролог-енциклопедист, поет і письменник пропонує послугуватися комплексним поняттям **«культуро-цивілізації»**, що є єдино-неподільним, засвідчує, що **немає «безнаціональної» культури** («Безнаціонально може бути, вживаючи виразу Шпенґлера, лише переймана “цивілізація”, але й тоді треба пам'ятати, що і за паротягом, і навіть за рефреджірейтором тягнеться певна генетична лінія аж до “місця зродження” тих приладь. Ми кажемо: культура Півдня, культура Півночі, культура Сходу і Заходу, культура європейська, культура французька» [6, с. 1107]), а в контексті унеможливлення розгляду культури української без перетину її політичними обставинами пропонує поняття **«геокультура»** (за стилістичною аналогією до «геопо-

літика»), підкреслюючи в тому числі необхідний тривалий контакт із географічним розташуванням та сталість кордонів культурних на відміну від політичних.

Цікавою є теорія Є. Маланюка про три виразні географічні смуги в Україні («ліс – на півночі, лісо-степ приблизно на широті Київщини і степ, одне з дуже типових явищ нашої географії, що тягнеться до нашого моря, яке становить природно-географічну підставу нашої Батьківщини» [6, с. 1108]), що корелюють з культурно-цивілізаційним поступом: наприклад, лісова смуга, зокрема Чернігівщина, закумуляувала тяглість культурно-історичного життя через те, що для кочівників становила критичну перешкоду, а степ ще В. Липинський вважав «найбільшим прокляттям нашої землі, аж до недавньої “махнівщини” включно (“дух степу”)» [цит. за 6, с. 1108].

Окреслений автором гранд-наратив включав переконання приналежності нашого культурного джерела до «**західноєвропейського коріння**», до «синтези античної культури Еллади і старовинного Риму, одуховленого християнством, і витвореної в періоді т. зв. Середньовіччя» [цит. за 6, с. 1111], включав антагоністичні паралелі «тамтих культур», т. зв. «східних», де «“держави” гіпертрофуються в постать якогось містично-апокаліптичного звіра, а тотальний зверхник її обертається в постать надлюдську, чи нелюдську, бо він є завжди “богди-хан”, “Джінгіс-хан”, “падішах”, “цар царів”, “атец народів”» [6, с. 1111], та т. зв. «західних», культури Еллади, де «“держави” виростала, як природна потреба суспільства, як знаряддя народу, виростала “знизу”, а не накидалася “згори”» [6, с. 1111]. На підтвердження тези український інтелектуал наводить цитату великого дослідника національних культур 1769 р. Й. Гердера: «Україна стане колись новою Елладою. Прекрасне підсоння цієї країни, погідна вдача народу, його музичний хист, плодюча земля – колись обудиться. Із малих племен, якими адже ж були колись греки, повстане велика культурна нація. Її межі простягнуться до Чорного моря, а відтіля ген у широкий світ» [цит. за 6, с. 1113].

Саме наслідком геокультурним, приналежністю до культури Еллади Є. Маланюк вважає складник «культуроплідний, культуротворчий» – **феномен «старокиївського гуманізму**»: характерні панетизм і панестетизм, людська індивідуальність як центр світогляду, «лагідна душевна мирність і мудра примиренність психіки, що майже виключала момент боротьби і мілітарної бойовості» [8, с. 1229], що зменшувало його державотворчий потенціал в умовах агресивного суцідства.

Аналізуючи наслідки «**культурно-політичних хвиль**» (за Є. Маланюком) у державотворчому процесі, прослідковуючи приналежність нашої землі до «**античногрецького культурного круга**» (за Є. Маланюком), автор піднімає на сторінках «Визвольного шляху» **тему Візантії** в нашій культурі та історії. Гострота дискусії про розуміння залежності культурної як фактично релігійно-церковної, у візії Царгороду Х–ХІ ст., що була рівнозначна з політичною, на сьогодні звучить так само гостро актуально.

«Інтронізацію в Києві візантійського єпископа розглядалося у Візантії, як збільшення імперії Ромеїв ще на одну провінцію (“єпархію”). Тому, згодом зусилля видатних володарів Русі мали на меті такий стан “духовного протекторату” Візантії зрушити і наставити в Києві єпископа власного. Це й сталося вже за панування Ярослава Мудрого, сина Володимира Святого, в добі (ХІ ст.), що її можна б назвати зенітом Київської Держави Середньовіччя (досить перелічити: будова Софії, шкільництво, перші бібліотеки, “Руська Правда”, династичні зв’язки, опанування галицьких окраїн, успішна боротьба проти Степу). Таким першим єпископом-киянином був, як відомо, Іларіон...» [8, с. 1237].

Вплив церковної та літературної візантійської культури мав шлях через Болгарію, тож Є. Маланюк у цьому контексті згадує літературну мову Київської Держави, так звану староукраїнську, що вважається своєюрідною «“латиною” православного світу» (за Є. Маланюком) і основою має мову староболгарську, «поважно “зухраїнізовану” допіру десь в ХІІ–ХІІІ ст.» [8, с. 1237], якою написані найвидатніші пам’ятки староукраїнського письменства, монументальне «Повчання дітям» Мономаха та безсмертне свідоцтво мистецької культури київського Середньовіччя – «Слово о Полку Ігоревім», яке, на думку поета, недоречно перекладати, яке має «**історіотворчу енергію**» (за Є. Маланюком), яке «є ніби блиском величезного рефлектора, що кидає яскраве світло на далекі віки нашого минулого, а на будівлю Київської Держави – зокрема. Не дивно, що історичний ворог докладає всіх зусиль, щоб – так то інакше – спадщини «Слова» нас позбавити. Раз то є “пам’ятник московський”, раз “всеросійський”, раз “зфальшований”» [9, с. 1366].

Абсолютним гуманітарним заповітом Є. Маланюка є заклик до сучасників вписати до культурного гранд-нарративу «Слово», зробивши його «невід’ємним складником нашої історичної пам’яті і нашої культурно-історичної свідомості. А мова “Слова” ця “латина” нашого Середньовіччя – мусить бути для нас ріднішою, зрозумілою й живішою й в значно більшій мірі, аніж справжня латина для сучасного італійця чи француза» [9, с. 1367].

Метафорично окреслена науковцями доба бароко в українській культурі репрезентує стиль культури Козацької Доби, доби Києво-Могилянської, про яку дослідник говорить як про «максимальне націотворче напруження цілого народу, цілої Батьківщини... тотальну мобілізацію всіх її духових і матеріяльних, моральних і соціальних, культурних і політичних ресурсів [9, с. 1372].

Історіографія культуро-цивілізаційної спадщини та потенціалу України в розрізі питання постушової московсько-імперської інтервенції сприяла потужному просвітницькому смисловому переавантаженню Є. Маланюком термінів «малоросійський» і «Малоросія», що зустрічалися й були традиційними для сприйняття в універсалах Б. Хмельницького, у зверненнях гетьмана К. Розумовського, у Наказі делегатам на імперську законодавчу комісію 1767 р. («Со всім малоросійської нації корпусом» [цит. за 7, с. 1479]), у державотворчій «Історії Русів». Дослідник, вбачаючи перші згадки про «Малу Росію» у грамотах візантійсько-грецьких патріархів, виправляє «культурно-історично-лінгвістичне непорозуміння», пояснюючи це психологією античного грека, який «називав «малою Грецією» (мікра Еллада) свою метрополію, а «великою Грецією» (меґале Еллада) – ширше коло своїх державних посілостей і впливів, ц. т. свої колонії» [7, с. 1479].

Таку термінологію вживала культурно-грецька Візантія щодо посталої в Києві IX ст. держави: ««мірка Росія», ц. т. мала Росія – для матірнього осередку, для метрополії, і «меґале Росія» ц. т. велика Росія – для колоній, спеціально на півночі (Володимир, Суздаль)» [7, с. 1487], цією ж термінологією послуговувалася державна еліта XIX ст., окрім Т. Шевченка, який за спостереженнями Є. Маланюка один із перших, хто почав гостро розрізняти поняття: «А на Україну не поїду... там лише сама Малоросія» [цит. за 7, с. 1487]. А «неполітична, чисто чуттєва назва» [7, с. 1487] «Україна» набирала, за словами поета, культуролога, політичних і державницьких конотацій «лише в добах збройного чину – Хмельницького, Мазепи, Петлюри, хоч уживав тієї термінології вже Сагайдачний, а найбільше спопуляризував її французький інженер де-Боплян в своїм «Описі України» (1651)» [7, с. 1487]. Тож, культуро-цивілізаційна генеза на сторінках «Визвольного шляху» 1993 р., прослідкована Є. Маланюком, закладає розуміння універсальності національної культурної традиції, озброєє смисловими кодами оцінки дійсності.

IV. Висновки

Проаналізовані великі продовжені матеріали Р. Кіся «Маргінальна українська людина на порозі Європи» та Є. Маланюка «Нариси з історії нашої культури» на сторінках еміграційного часопису «Визвольний шлях» 1993 р. репрезентують національний культурний гранд-нарратив як смисловий базис для системи координат сучасної культурної традиції, а глосарій концептуальних культурологічних, світоглядних феноменів, окреслених в аналізованих матеріалах, надає можливості та горизонти розуміння й інтерпретації сучасної дійсності.

Глосарій

Національна ентропія – «певна функціональна характеристика міри знецінення, згасання, розсіювання етнокультурної і креативної енергії народу, міра ерозії етнокультурних структур, міра порушення динамічної гомеостазу у самовідтворенні народу як цілісної етнокультурної системи» [4, с. 927].

Наростання ентропійної тенденції (у межах народу як етнокультурної цілості) – процес, що «супроводжується не тільки дезинтеґрацією та дельокалізацією усталених етнокультурних структур, але й згортанням (функціональним та інформаційним збідненням) його культурного потенціалу, згасанням захисних і регулятивних функцій етносистеми щодо зовнішніх збурень, посиленою дифузією з іноетнічними інформаційними потоками, втратою селективності та внутрішньої адаптивноадаптуючої активності у взаємодії із ними, втратою внутрішньої опороздатності, резистентності щодо зовнішніх збурень (щодо зовнішніх інформаційних потоків)» [4, с. 927].

Народ (етносистема) – «своєрідний згусток внутрішніх (переважно внутрішньо-етнічних) інфозв'язків» [4, с. 927].

Список використаної літератури

1. Забужко О. *«І знов я влізаю в танк...»: вибрані тексти 2012–2016: статті, есе, інтерв'ю, спогади*. Київ: Комора, 2016. 413 с.
2. Казаков М. Гранд-нарратив у історії. URL: <https://commons.com.ua/uk/grand-narativ-u-istoriyi/> (дата звернення 24.03.2019).
3. Кісь Р. Маргінальна українська людина на порозі Європи. *Визвольний шлях*. 1993. Кн. 9 (546). Р. XLVI. С. 1089–1094.
4. Кісь Р. Маргінальна українська людина на порозі Європи. *Визвольний шлях*. 1993. Кн. 8 (545). Р. XLVI. С. 926–935.
5. Кісь Р. Як зупинити розукраїнювання України? Львів: Афіша, 2012. 360 с.
6. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. *Визвольний шлях*. 1993. Кн. 9 (546). Р. XLVI. С. 1105–1114.
7. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. *Визвольний шлях*. 1993. Кн. 12 (549). Р. XLVI. С. 1479–1488.
8. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. *Визвольний шлях*. 1993. Кн. 10 (547). Р. XLVI. С. 1229–1238.
9. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. *Визвольний шлях*. 1993. Кн. 11 (548). Р. XLVI. С. 1363–1373.
10. Фітьо В. Культура як смислова детермінанта розуміння. *Філософія*. 2012. № 3 (117). С. 150–153.

References

1. Zabuzhko, O. (2016). «And again I enter the tank ...»: Selected texts 2012–2016: articles, essays, interviews, memoirs. Kyiv: Komora. 413 p. (in Ukrainian).
2. Kazakov, M. Grand Narratives in History. Retrieved from: <https://commons.com.ua/en/grand-narativ-u-istoriyi/> (in Ukrainian).
3. Kis, R. (1993). Marginal Ukrainian man on the threshold of Europe. *Liberation path*, 9 (546), XLVI, 1089–1094 (in Ukrainian).
4. Kis, R. (1993). Marginal Ukrainian man on the threshold of Europe. *Liberation path*, 8 (545), XLVI, 926–935 (in Ukrainian).
5. Kis, R. (2012). How to stop the disparity of Ukraine? Lviv: Afisha Ltd. 360 p. (in Ukrainian).
6. Malanyuk, E. (1993). Essays on the history of our culture. *Liberation path*, 9 (546), XLVI, 1105–1114 (in Ukrainian).
7. Malaniuk, E. (1993). Essays on the history of our culture. *Liberation path*, 12 (549), XLVI, 1479–1488 (in Ukrainian).
8. Malaniuk, E. (1993). Essays on the history of our culture. *Liberation path*, 10 (547), XLVI, 1229–1238 (in Ukrainian).
9. Malaniuk, E. (1993). Essays on the history of our culture. *Liberation path*, 11 (548), XLVI, 1363–1373 (in Ukrainian).
10. Fit'o, V. (2012). Culture as a semantic determinant of understanding. *Philosophy*, 3 (117), 150–153 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 18.04.2019.

Ковпак В. А. Культурный гранд-нарратив на страницах прессы мирового украинства как смысловой базис для системы координат современной культурной традиции

В статье проанализированы в материалах Украинского эмиграционного журнала «Освободительный путь» (1993), посвященных генезису и смысловой нагрузке культурно-цивилизационного развития украинского общества, основные принципы культурного гранд-нарратива как смыслового базиса для системы координат современной культурной традиции. В частности, освещены основные видения европейских корней социальной антропологии украинской культурной традиции в продолжительном материале Р. Кися «Маргинальный украинский человек на пороге Европы»; концептуальные постулаты теории культуро-цивилизации и геокультуры Е. Маланюка в продолжительном материале «Очерки по истории нашей культуры».

Определяются причины культурно-цивилизационной стагнации Украины как постсоветской страны на этапе ее государства, маргинальности в этнокультурном контексте, факторы усиления «этнокультурного поля», формирования среды «украинского урбанизма» и др. Подчеркивается дуализм национального культурного нарратива в таких позициях, как государство и культура, значимость феномена «старокиевского гуманизма» и западноевропейских корней национальной культурной традиции. В диахронической симметрии раскрываются потенциал приобретенных позиций «новоевропейского универсализма», «опыт непосредственной сопричастности к мировым процессам», проблема «евангелизации Украины».

Сверхсовременно звучат тезисы об исторической трансмиссии этнокультурной информации и «московского информационного колониализма».

Ключевые слова: культурный гранд-нарратив, мировое украинство, журнал «Освободительный путь», национальная культурная традиция, смысловой базис.

Kovpak V. Cultural Grand Narratives on the Pages of Ukrainian World Press as a Semantic Basis for the System of Coordinates of the Modern Cultural Tradition

Research Methodology. The leading methods of intelligence are as follows: problem-thematic; the method of critical discourse analysis, which enabled to integrate the narrative on the cultural and civilizational progress of Ukraine in the diachronic paradigm in the Ukrainian emigration magazine «Liberation Way» with extralinguistic factors.

Results. The article analyzes the materials of the Ukrainian emigration magazine «The Liberation Way» (1993), devoted to the genesis and semantic load of the cultural and civilizational development of Ukrainian society, the basic principles of the cultural grand narrative as a semantic basis for the coordinate system of the modern cultural tradition. In particular, the main visions of the European roots of the social anthropology of the Ukrainian cultural tradition are highlighted in the long material by R. Kysya «Marginal Ukrainian people on the threshold of Europe»; conceptual tenets of the theory of cultural-civilization and geoculture E. Malaniuk in a lengthy material «Essays on the history of our culture».

In the context of the policy of cultural genocide organized by a totalitarian regime with imperial roots against the Ukrainian people, consisting in a distorted, simplified, rigged coverage of Ukrainian history and culture, it is important not to allow «missing stages of cultural evolution» and due to

information accumulated on the pages of the Ukrainian emigration magazines of cultural- civilization advancement to borrow semantic paradigm of national cultural tradition for a modern complex socio-political period Ukrayiny.

The reasons for cultural and civilizational stagnation of Ukraine as a post-Soviet country at the stage of its state, marginality in an ethnocultural context, factors of strengthening the «ethnocultural field», shaping the environment of «Ukrainian urbanism», etc. are determined. the significance of the phenomenon of the «old Kiev humanism» and the Western European roots of the national cultural tradition. In diachronic symmetry, the potential of acquired positions of «modern European universalism», «experience of direct involvement in world processes», the problem of «evangelization of Ukraine» are revealed.

Theses about the historical transmission of ethnocultural information and Moscow informational colonialism sound super-modern.

Novelty. *It is proved in the article that the cultural grand narrative devoted to the genesis and semantic loading of the cultural and civilizational progress of Ukrainian society in the materials of the emigration magazine ««Liberation Way»» should become the basis for the semantic basis for the system of coordinates of the modern cultural tradition.*

The practical significance. *The results of the research can be used during the formation of the strategy of cultural and civilization advancement of the Ukrainian people in the media.*

Key words: *cultural grand narrative, world Ukrainian, magazine «Liberation way», national cultural tradition, semantic basis.*